

אמר עולא אמר רבי אלעזר: בתחלה היתה תורה דומה לכפיפה [מין כלין] שאין לה אזנים [בית יד לאחוז אותו בן] עד שבא שלמה ועשה לה "אזנים", על ידי שתיקן עירובין וידים [נטילת ידים — לרש"י], וגזר על השניות לעריות [קרובות בדרגה שניה שאסרו חז"ל] ועל ידי כך אוחזין ישראל במצוות, שמתרחקין מן העבירה, כדרך שנוח לאחוז בכלי שיש לו בית יד, יותר משאין לו בית יד.

מאי דכתיב: דודי צח ואדום וגו'. ראשו כתם פז קווצותיו תלתלים שחורות כעורב [שיר השירים ה']:

אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: מלמד שיש לדרוש על כל קוץ וקוץ ["קווצותיו"] תילי תילים ["תלתלים"] של הלכות, שההלכות שנתחדשו בכל דור ודור כבר נאמרו בסיני ברמיזה בקוצות של האותיות — מהרש"א.

שחורות כעורב: במי אתה מוצאן שידרוש דרשות אלו?

במי שמשכים ["שחורות": מלשון "שחרית"] כב-א ומעריב ["כעורב"] עליהן לבית המדרש:

רבה אמר ומפרש: שאתה מוצאן במי שמענה עצמו ומשחיר פניו עליהן כעורב שהוא

שם אתן את דודי לך: אראך כבודי וגודלי, ושבה בני [אלו הבחורים שלא טעמו טעם חטא, כדלעיל בגמרא — מהרש"א] ובנותי [אלו בנות ישראל שמגידות פתחיהן לבעליהן, כדלעיל. וזהו שהמשיך הכתוב "הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים", כנדרש לעיל על בני ובנות ישראל — מהרש"א].⁽⁵⁴⁾

אמר רב המנונא: מאי דכתיב גבי שלמה: "וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו המשה ואלף?"

מלמד: שאמר שלמה על כל דבר ודבר של תורה, שלשת אלפים משל [טעם על פי משל — עץ יוסף]! ועל כל דבר ודבר של סופרים [דברי סופרים] חמשה ואלף טעמים [בלי משל — עץ יוסף]!

דרש רבא: מאי דכתיב: ויותר שהיה קהלת [שלמה] חכם עוד "לימד דעת את העם" [ו' איזן וחקר תיקן משלים הרבה?]

ומפרש רבא: לימד דעת את העם: דאגמריה לעם בסימני טעמים, קבע לה מסורת וסימנין בין בתיבות המקרא, בין בגירסא של משנה, ואסברה במאי דדמי ליה, [ראה רשב"ם בבא בתרא קל: ד"ה הא כל, ובמהרש"א כאן].

"ואיזן" וחקר תיקן משלים הרבה:

הידים טומאה אלא לקודש". ובהלכה ז' שם, מבואר: דלקודש בעינן טבילה ולא נטילה, וכדאייתא בחגיגה דף יח ב.

54. וכתב הרמב"ן בפירושו לשיר השירים: לכה דודי: אמרה שכינה אל הכבוד אחר שנגזרה הגלות, למה תעמוד מרחוק ותתעלה למרום מרומים? נצא השדה, לא תסלק שכינתך ממני,

53. וברש"י בשיר השירים פירש: דבעלי מקרא אין נהנים מהן בהוראת התורה, ונמשלו לפרח. ובעלי משנה קרובים ליהנות מהם בהוראת התורה, ונמשלו לסמדר. ובעלי גמרא שהם בעלי

שחור [מהרש"א, וראה עוד שם], והיינו: "שחורות כעורב".

רבא אמר ומפרש: שאתה מוצאן **במי שמשים עצמו אכזרי על בניו ועל בני ביתו — כעורב** שהוא אכזרי על בניו⁽⁵⁵⁾

ואינו ממציא להם מזונות, כדכתיב: נותן לבהמה לחמה "לבני עורב אשר יקראו" [שממציא להם יתושין ונכנסין לתוך פיהן]⁽⁵⁶⁾

וכי הא דאשכחן, דרב אדא בר מתנה שם עצמו אכזרי על בניו, דרב אדא בר מתנא הוה קאזיל לבי רב ללמוד תורה, אמרה ליה דביתהו [אשתו]: ינוקי דידך [ילדיך הקטנים] מאי אעביד לחו [מה אעשה להם ולמזונותיהם]?

אמר לה: מי שלימו קורמי באגמא [וכי אזלו הירקות באגם?! ויש גורסים "קוראמי", והוא גמי לח שאפשר להוציא ממנו הרך שבו, לטוחנו ולעשות ממנו לחם].

מאי דכתיב: **ומשלם לשונאיו** [גמולו הטוב — רש"י בחומש] "אל פניו" **להאבידו** [מן העולם הבא — רש"י בחומש] לא יאחר לשנאו אל פניו ישלם לו?

אמר רבי יחושע בן לוי: אלמלא מקרא כתוב בהדיא, **אי אפשר לאומרו** כלפי שכינה, **כביכול** [אף כלפי שכינה הוזקנו לומר כמו בבשר ודם — על פי רש"י חגיגה יג:]

כאדם שנושא משווי על פניו [מרש"י משמע קצת, דגרסינן: **לפניו**], **ומבקש להשליכו ולהפטר ממנו**, כך אותו מיעוט הטוב שעשה הרשע, הוא תמיד על פניו של הקדוש ברוך הוא כמשאוי הזה, כדי למהר לשלם לו בעולם הזה, ולהאבידו לעולם הבא — מהרש"א.

לא יאחר לשונאו: אמר רבי אילא: לשונאיו הוא דלא יאחר לשלם לו גמולו הטוב, אבל יאחר לשלם לצדיקים גמורים.

והיינו **דאמר רבי יחושע בן לוי: מאי דכתיב:** ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים **אשר אנכי מצוך "היום לעשותם"?**

היום בעולם הזה לעשותם, ולא למהר לעולם הבא לעשותם [רש"י עבודה זרה דף ג.], שלאחר מיתה לעתיד לבוא. אם בא לקיים מצוות אינו מועיל, דמי שטרח בערב שבת [בעולם הזה] יאכל בשבת [לעולם הבא].

ודרשינן נמי: **היום לעשותם** ורק למהר לקבל **שכרם!**

אמר רבי חגי ואיתימא רבי שמואל בר נחמני: מאי דכתיב: אל רחום וחנון **ארך אפים** [מאריך אפו, ואינו ממהר ליפרע שמה יעשה תשובה — רש"י בחומש], ומתמה: **ארך "אף" מבועי** ליה למימר, בלשון יחיד?! **אלא** ארך שתי אפים [פנים] פנים שוחקות ופנים זעומות.

שונאן — גאון יעקב

56. וזה הוא שאמר "שחורות כעורב", שמפני שחרותו הוא מתאכזר לבניו — גאון יעקב.

כי הנה בגלות כבל ריבוצי תורה ובתי כנסיות ובתי מדרשות, זה משל הכרמים והסמדר והרימונים והדודאים.

55. הקטנים שהם עדיין לבנים, והעורב השחור

שהיא גדולה, ואם בא ללמוד מכאן היתר למקום אחר מן המחיצה ילמוד, וגזרינן דילמא אתי לאיחלופי הך דפסין, בהיקף שהוא יותר מבית סאתים בקרפף [שלא הוקף לדירה].

ופשטינן לה: תא שמעי: כמה הן הפסין מקורבין לבור, כדי ראשה ורובה של פרה. וכמה הן מרוחקין מן הבור, אפילו בית בור, אפילו בית כוריים.

רבי יהודה אומר: בית סאתים מותר, יתר מבית סאתים אסור!

אמרו לו לרבי יהודה: אי אתה מודה בדיר וסהר מוקצה וחצר, שכיון שהוקפו לדירה, אפילו אם הם בית חמשת כורים ובית עשרת כורים שמותר, ולא גזרינן אטו היקף שלא הוקף לדירה?! כך בפסין שהוקפו לתשיש בור שהיא דירה מעלייתא כיון שמימיהם ראויין לשתיתא אדם בחול, לא גזרינן אטו שאר היקף שלא הוקף לדירה.

אמר להם רבי יהודה לרבנן: זו שבדיר וכל השאר, מחיצה שלימה היא, ואלו שבכיראות פסין בעלמא נינהו, שהיא מחיצה גרועה [וכדפרשינן לה לעיל דף יט:], אי משום שהפרוץ שבהם רב, והעומד מועט. אי משום שפרצותיהן של פסין רחבים שלש עשרה אמה ושליש ולא עשר אמות], והכא שייך למיגזר יותר, דכיון שיראו שהתירו אפילו במחיצה גרועה היקף יותר מבית סאתים,

ארך אפים שוחקות לצדיקים, שמאחר לשלם להם שכרם לעתיד לבא.

וארך אפים זעומות לרשעים, לאחר פורענותם על רשעותם לעולם הבא.

שנינו במשנה: מותר להרחיק [הפסין] כל שהוא וכו' רבי יהודה אומר עד בית סאתים:

איבעיא להו: הא דקאמר רבי יהודה דשרינן עד בית סאתים, על שטח הבור ושטח שבין הפסין שמחוצה לבור יחדיו הוא דקאמר רבי יהודה דשרינן עד בית סאתים ולא יותר.

או דילמא על שטח הבור לבדו ולא על שטח שבין הפסין שמחוצה לבור, קאמר רבי יהודה דשרינן עד בית סאתים, ואם השטח שמחוץ לבור מגדיל ההיקף כולו ליותר מבית סאתים, לית לן בה, [ובלבד שלא יהיו רחוקים מן הבור, יותר מכדי ראשה ורובה של פרה — תוספות? (57)]

ומפרשינן לספיקא דידן: מי אמרינן: אדם נותן עיניו בבור, כלומר: הבא ללמוד מכאן היתר למקום אחר, הרי הוא נותן עיניו בבור, וממנו הוא למד! וכיון שאין בבור אלא בית סאתים — אף על פי שההיקף גדול יותר — לא גזרינן דילמא אתי לטלטולי בהיקף יותר מבית סאתים, אף בקרפף [שלא הוקף לדירה].

או דילמא, אדם נותן עיניו במחיצתו כפי

57. קרן אורה: הגמרא סבירא ליה, דהא דלא שרי רבי יהודה אלא עד בית סאתים, טעמו: דאף על גב דהכא היקף לדירה הוא — וכדסבירא להו לרבנן שדימוה לדיר סהר ומוקצה — מכל

מקום לא שרינן אלא עד בית סאתים, גזירה אטו קרפף שלא הוקף לדירה. ומשום הכי מספקא לן, דדילמא סגי בהא דקפדינן שלא יהא היקף הבור יותר מבית סאתים אף שההיקף כולו יותר

אמה], ושטחו הכולל אינו עולה על חמשת אלפים אמה. דלרבי שמעון בן אלעזר כל שמרוח אחת ארכו יותר משבעים אמה ושיריים שוב לא איכפת לן רחבו ושטחו כמה הוא, ואסור. ולרבי יהודה הכל הולך אחר השטח, ולא איכפת לן מדת ארכו ומדת רחבו, וכל ששטחו אינו יותר משטחו של בית סאתים, שפיר דמי.

ומסיימין לכולה ברייתא:

כלל אמר רבי שמעון בן אלעזר: כל היקף העשוי אפילו לאויר [מקום שאינו מקורה] שתשמישו לדירה של אדם, לכניסה ויציאה תמיד, כגון: דיר וסחר מוקצה וחרצ, אפילו בית חמשת כורים ובית עשרת כורים — מותר.

וכל היקף ואפילו של דירה [מקורה] שתשמישה לאויר שמחוצה לו, שאינה עשויה לצורך תוכה, אלא לצורך אויר שחוצה לה לדור שם שומרי השדות, ועשויה להציל מן החמה כגון בורגנין [סוכת שומרי השדות] שבשדות, דלאו דירה היא, שעל כרחו הוא דר שם, בית סאתים מותר, יתר מבית סאתים, אסור! [נתבאר על פי רש"י לעיל דף טו.].

מתניתין:

רבי יהודה אומר: אם היה דרך רשות הרבים עוברת בין הפסין [שתי וערב, לדעת הריטב"א] ומפסקתן — יפלקנה לרשות הרבים לצדדין?

ודאי אתי לאיחלופי להתיר בקרפך דאיכא מחיצה מעלייתא. (58)

רבי שמעון בן אלעזר אומר: בור שהוא בית סאתים אבית סאתים, כלומר: שיש בו אורך של בית סאתים מרובעות [דהיינו שבעים אמה ושיריים [ומעט יותר]]. והחשבון: צא וחשוב שורש של 5,000 אמה — שהוא שטחו של בית סאתים — כמה הוא, ותמצא: 70.7106 אמה. ומתבאר יותר בגמרא לקמן דף כג:], על רוחב של בית סאתים מרובעות, מותר!

ולא אמרו להרחיק ההיקף, ולהוסיף על בית סאתים של רוחב הבור, אלא כדי ראשה ורובה של פרה, שהן שתי אמות לכל רוח.

והשתא פשטינן לבעיין: הא מדקאמר רבי שמעון בן אלעזר — בר פלוגתיה דרבי יהודה בברייתא — דמשערין היקף הפסין בבור לבד ולא בשטח שבין הפסין שמחוצה לבור, מכלל דרבי יהודה דפליג עליה, בור ופסין כאחד קאמר, ותפשוט בעיין!

ודחינן: ולא היא! לעולם רבי יהודה נמי בור בלא פסין קאמר, וכרבי שמעון בן אלעזר!

שמא תאמר: אי הכי היינו דרבי שמעון בן אלעזר ובמאי פליגי?!

אימא לך: דעל רישא דמילתיה דרבי שמעון בן אלעזר — דקאמר שלא התירו אלא בור שאין בו יותר משבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים — פליג רבי יהודה! ואיכא בינייהו: בור אריך [אורכו אורך משבעים אמה] וקטין [רחבו קצר משבעים

משיעור המותר — וכדמפרש הגמרא ואזיל.

58. שמועה זו נתבארה על פי הקרן אורה,

וכשיטת רש"י שסובר דביראות היקף לדירה הוא, וראה מה שהובא לעיל בהערות במתניתין ריש פירקין.

שאם לא כן, אתי בקיעת הרבים ומבטלת המחיצות.

דבקיעת רבים מבטלין מחיצות, אדרבי יהודה.

וחכמים אומרים: אינו צריך לסלקה, היות ולא אתו רבים ומבטלי שם ארבע מחיצות.

ורמי נמי דרבנן דאמרי במשנתנו דלא מיבטלי מחיצות משום בקיעת רבים, אדרבנן.

גמרא:

דתניא: יתר על כן אמר רבי יהודה:

רבי יוחנן ורבי אלעזר, דאמרי תרווייהו: כאן הודיעוך [גירסת רש"י לעיל דף כ.]. חכמים כמה גדול הוא כוחן של מחיצות, שאינן מתבטלות אפילו בבקיעת רבים.

מי שהיו לו שני בתים משני צדי רשות הרבים — עושה לו לחי מכאן ולחי מכאן משני צדי הבית, או קורה מכאן וקורה מכאן, ונושא ונותן [ומטלטל] באמצע.

והוינן בהא דאמר רבי יוחנן: "כאן הודיעוך", האם משמע: כאן הודיעוך, ואף איהו עצמו סבירא ליה הכי [ריטב"א].

וקא סלקא דעתין השתא, דטעמא דרבי יהודה, דהלחי או הקורה מועילים במקום מחיצה שלישית דבעינן מדאורייתא, לעשותה רשות היחיד. דלחי וקורה מהני משום מחיצה [מלבד מה דבעינן לחי וקורה בדופן רביעית, מדרבנן].

הרי לא יתכן לומר כן. כי:

והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: ירושלים, שרשות הרבים שלה מכוונת משער לשער, ויש בה דריסת ששים ריבוא, ורחבה שש עשרה אמה, אילמלא דלתותיה ננעלות בכל לילה — חייבין עליה משום רשות הרבים [נתבאר על פי רש"י לעיל דף ו:], למרות שבשערי ירושלים היו צורות הפתח המהוות מחיצות.

אמרו לו חכמים: אין מערבין רשות הרבים בכך.

אלמא סבר רבי יוחנן כי בקיעת רבים מבטלת את שם המחיצות! (59)

כלומר: אי אפשר להפוך את רשות הרבים לרשות היחיד בצורה שכזאת. [וממילא אין מועיל בה ערובי חצרות להתיר לטלטל בן].

וטעמייהו: אתו רבים ומבטלי מחיצת הלחי או הקורה.

ומשנינן: אלא, הא דקאמר רבי יוחנן "כאן הודיעוך", כאן ולא סבירא ליה, הוא!

והשתא תיקשי:

רבי יהודה סבר במתניתין, שבקיעת רבים מבטלת מחיצות, ואילו כאן סבירא ליה דלא מבטלי.

ותמהינן: ורמי דרבי יהודה דאמר במשנתנו,

59. ורק דלתות מהני, שהן סתימה גמורה ומחיצה שלימה וכאילו יש כאן ארבע מחיצות. נתבאר על פי תוספות וריטב"א.

ורבנן סבירא להו במתניתין דלא אתו רביס ומבטלי מחיצות, ומאידך סבירא להו הכא, דמבטלי? ווא"כ שאר רבי יהודה אדרבי יהודה

ומשנינן: וקשיא דרבנן אדרבנן

דרבי יהודה אדרבי יהודה — לא קשיא:

התם, גבי רשות הרבים דאיכא שתי מחיצות מעלייתא, הלא הן מחיצות הבתים, ומשום הכי הוי רשות היחיד.

דקסבר רבי יהודה שתי מחיצות בלבד בעינן מדאורייתא לעשות רשות היחיד, ובשתי מחיצות אלו לא בקעי רביס [וכיון ששאר המחיצות אינן אלא מדרבנן, הקילו — ריטב"א].

אי נמי, אפילו תימצי לומר דקסבר רבי יהודה שלש מחיצות בעינן מדאורייתא לעשות רשות היחיד, מכל מקום לא אתו רביס ומבטלי מחיצה שלישית, כיון דאיכא שתי מחיצות שלמות [תוספות].

אבל הכא, גבי פסי ביראות, ליכא שתי מחיצות מעלייתא.

ונחלקו הראשונים בזה:

רבינו יהונתן פירש: כיון דפסי ביראות הפרוץ מרובה בהן על העומד ואינם מחיצות מעולות, מועילה בקיעת רביס לבטל המחיצות.

והריטב"א פירש: כיון דבקעי רביס בין הפסין אף בשתי המחיצות, שהרי הרביס בוקעין בין הפסין שתי וערב, משום הכי בטלי כל המחיצות.

ואם אכן הניח שתי צדדים של שתי או של ערב משני צידי הכור ללא בקיעת רביס, שפיר דמי.

דרבנן אדרבנן [נמוי] לא קשיא:

הכא גבי פסי ביראות, איכא שם [בצירי] ארבע מחיצות, שיש שתי אמות דופן לכל רוח, ומשום הכי אין מתבטלין המחיצות משום בקיעת רביס.

אבל התם ברשות הרבים ההולכת בין הבתים, ליכא שם ארבע מחיצות, שהרי יש שתי מחיצות בלבד, ובדופן שלישית ורביעית איכא רק לחי או קורה, ואפילו למאן דסבירא ליה דלחי וקורה משום מחיצה, לא חשיבי להו שם מחיצות חשובות לענין זה [ריטב"א, וראה רשב"א ור"ן].

אמר רבי יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן: ארץ ישראל אין הייבין עליה משום רשות הרבים [כדמפרש הגמרא ואזיל]!

יתיב רב דימי, וקאמר ליה להא שמעתא דרבי יוחנן.

אמר ליה אביי לרב דימי: מאי טעמא ליכא רשות הרבים בארץ ישראל?

אילימא משום דמקיף לה פולמא דצור [צור כב-ב

= שם מקום] מהך גיסא, שמקיף את ארץ ישראל משני צדדים כצורת גאס, ד', סלע הר שיש בגובהו עשרה טפחים סביב לעלות בו לארץ ישראל [והיינו, שמשני צדדים, הצפוני והמזרחי, מוקפת ארץ ישראל בהרים שיש בגובהם עשרה טפחים זקופים, היוצרים מחיצה סביבה], ומחתנא [מורד] דגדר [שם מקום] מהך גיסא הדרומי, מקיף אותה מורד — חריץ שיש בעומקו עשרה טפחים